CHEMISCH WEEKBLAD.

ORGAAN VAN DE NEDERLANDSCHE CHEMISCHE VEREENIGING

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd volgens de Wet v. 28 Juni 1881, St.bl. N°. 124

Nr. 28. **15 Juli 1911.** **8e Jrg.**

INHOUD: Dr. W. P. JORISSEN, Iets over het onderwijs in de chemie aan het Athenaeum Illustre te Amsterdam voor de komst van J. W. Gunning (slot). — Keuring van voedingsmiddelen te Amsterdam. — Boekaankondiging. — Nederlandsche Chemische Vereeniging. — Personalia, vacatures, industrieële mededeelingen, enz.

IETS OVER HET ONDERWIJS IN DE CHEMIE AAN HET ATHENAEUM ILLUSTRE TE AMSTERDAM VOOR DE KOMST VAN J. W. GUNNING

(Slot)

DOOR

W. P. JORISSEN.

Terwijl Curatoren trachtten een opvolger te vinden voor wijlen Prof. VAN DER BOON MESCH onder „geleerden van reeds meer gevestigden naam" [1]), bleef SWART de chemielessen waarnemen voor een som van *f* 100 's maands en een dadelijke uitbetaling van *f* 300 daarenboven. [2])

Hij was 6 December 1807 te Leiden geboren, studeerde van 1824 tot 1827 te Amsterdam en verwierf in 1826 een accessit voor de beantwoording van een prijsvraag over stoechiometrie. Na in Utrecht zijn studiën voltooid te hebben, promoveerde hij in 1831 tot doctor in de wis- en natuurkundige wetenschappen. Twee jaren te voren was SWART echter reeds benoemd tot lector in de wis- en natuurkunde aan „Felix Meritis" en tot lector voor volksonderwijs in de natuurkunde aan het departement Amsterdam der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. [1])

Zijn positie aan het Athenaeum werd vrij spoedig een weinig verbeterd. Op 19 Januari 1833 „wordt aanteekening gehouden, dat de Heer SWART, onderwijzer in de Chemie, voortaan een tractement van *f* 1600 en eene subsidie van *f* 800 's jaars genieten zal". [3])

Maar ook zijn werkzaamheden namen toe. Den 3den Juni 1833 [4]) verzocht J. P. E. VOÛTE, Prof. Phil., Math., Astr. et Phys., zijn lessen te mogen opdragen aan Prof. T. ROORDA (n.l. wat de philosophie betrof) en aan den Heer SWART, hetgeen door Curatoren werd goed-

[1]) Alg. Konst- en Letterbode 1847, II. 22.
[2]) Notulen No. 4, 250 (11 Maart 1832). [3]) Ibid. 252. [4]) Ibid. 253, 254.

gekeurd. Tevens droegen zij laatstgenoemde aan Burgemeester en Wethouderen voor als hoogleeraar in de chemie. Tot een benoeming kwam het toen echter niet, maar in het volgend jaar droegen Curatoren „ten einde te voldoen aan het verlangen der stedelijke regeering tot vermindering van het personeel der hoogleeraren door de samentrekking van eenige der takken van onderwijs" hem voor als hoogleeraar in de wis-, natuur-, sterre- en scheikunde.[1]) Den 22sten Mei 1834 volgde zijn benoeming; den 20sten October hield hij zijn intreerede „de chemia physicae auxiliis ad scientiae dignitatem avecta et physicae progressibus ulterius perficienda".[2])

Meer dan eens trachtte SWART het chemisch laboratorium te verbeteren[3]); ten slotte slaagde hij daarin in zooverre, dat o. a. „de gelegenheid ontstond, om eenige jongelieden praktisch in de scheikunde te oefenen."[4])

„Gedurende de eerste 3 jaren van zijne ambtsbetrekking besteedde hij zijn geheele tractement tot het aankoopen van het meest noodige voor het onderwijs"[5]). Den 26sten November 1839[6]) stelden Curatoren aan B. en W. voor hem „eene som van *f* 400 te doen verstrekken, ter gedeeltelijke vergoeding van de zware onkosten door hem uit eigen middelen tot onderhoud van het Laboratorium Chemicum ten koste gelegd"; 29 Juni 1843 besloten Curaturen[7]) hem „*f* 400 toe te leggen ten einde het laboratorium in orde te brengen", terwijl zij den 11den Augustus van dat jaar[8]) *f* 100 uittrokken „tot het laten herstellen en vervaardigen eeniger voorwerpen in het Laboratorium Chemicum".

Dat SWART in zijn laboratorium „een waarlijk niet benijdenswaardig bestaan heeft geleid" — zooals G. J. MULDER opmerkt[9]) — kan uit het bovenvermelde wel worden afgeleid. Bovendien voegt deze er aan toe: „Van armoedige hulpmiddelen voorzien in natuur- en scheikunde, kon zijn onderwijs onmogelijk boeijen, en ondervond hij dan ook niet dan treurige gevolgen van zijne meening, dat goede wil en bekwaamheid in deze alles vermogen. De nabijheid der politie[10]) was voor hem nu en dan zelfs het middel, om zijn onderwijs, aan de klinisten gegeven, voort te zetten, waarin hij door de ruwheid en baldadigheid zijner toehoorders dikwerf op schrikwekkende wijze werd belet".

---

[1]) Notulen No. 4. 260 (26 Maart 1834). [2]) „Over de chemie, die door de hulp der physica tot den rang van wetenschap is verheven en die door de vorderingen der physica tot verdere volmaking moet komen."
[3]) Notulen No. 4, 258 (16 Oct. 1833), 266 (7 Jan. 1836) en vergad. v. 2 Febr. 1843.
[4]) Alg. Konst- en Letterbode 1847, II, 20.
[5]) l.c. [6]) Notulen No. 4, 273. [7]) Ibid. 4, 292. [8]) Ibid. 294.
[9]) Getuigenis II, 324, 325. [10]) Zie ook blz. 513.

Als lid van de Eerste Klasse van het Kon. Ned. Inst. v. Wetensch. nam SWART zitting in verschillende commissies; zoo in die betreffende het onderzoek van het opium ten behoeve der Oost-Indische bezittingen, in die voor de trassoorten, in die voor het gebruik van beenderengelei tot voedsel. [1])

Bekend is van hem verder o.a. een verhandeling „over de onderscheiding van arsenicum en antimonium bij het gebruik van den toestel van MARSH". [2]) Ook vertaalde hij ERDMANN's populaire scheikunde.

Te zamen met een aantal apothekers en eenige medici richtte hij den 28sten April 1842 de „Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Pharmacie" op, waarvan hij de eerste voorzitter is geweest. [3]) Vijf jaren later — 12 Maart 1847 — overleed hij aan een sleepende ziekte der ademhalingsorganen.

Korten tijd na zijn overlijden werd, bij Raadsbesluit van 24 Maart 1847, een afzonderlijk Curatorium voor het Athenaeum Illustre ingesteld. [4]) Een van de eerste handelingen der Curatoren [5]) was een voordracht te doen aan B. en W., om het hoogleeraarsambt van wijlen Prof. SWART te splitsen, in een voor scheikunde en pharmacie en een voor wis- en natuurkunde, en aan elk een traktement te verbinden van *f* 1600. Bovendien stelden zij voor aan het scheikundig laboratorium een subsidie te verbinden van *f* 800.

De splitsing werd door den gemeenteraad goedgekeurd [6]).

De voorloopige, door Curatoren opgemaakte, lijst van personen, die hun aanbevolen waren voor het vervullen der vacature in de scheikunde, bevatte de volgende namen [7]):

Dr. E. H. VON BAUMHAUER [8]), professor in de schei- en natuurkunde aan het Kon. Athenaeum te Maastricht.

Dr. S. BLEEKRODE [9]), professor in de geologie en de mineralogie te Delft.

Dr. J. H. VAN DEN BROEK [10]), docent in de natuur- en scheikunde aan de Kweekschool voor Militaire Geneeskundigen te Utrecht.

---

1) Alg. Konst- en Letterbode 1847, II, 20. 2) Het Instituut 1842, 85.
3) W. STOEDER, Geschiedenis der Pharmacie, 1891, 382–384.
4) Curatoren: Mr. H. J. KOENEN, Mr. P. J. TEDING VAN BERKHOUT en Mr. J. J. UYTWERF STERLING.
5) 7 April 1847.
6) Notulen van Curatoren No. 5, 16.
7) Ibid., 19 (12 Aug. 1847). De gedeeltelijk onjuist gespelde namen zijn door mij verbeterd; voorletters en titels moesten bij het meerendeel worden toegevoegd. 8) Zie blz. 531.
9) Geb. 9 Oct. 1815 te Groningen (overl. 2 Jan. 1862), was sedert 1842 hoogleeraar te Delft; zie verder POGGENDORFF's Biogr. liter. Wörterbuch III, 1 (1898).
10) Geb. 30 Augustus 1815 te Breda, promoveerde 25 Juni 1841 te Leiden tot doctor med. Hij overleed 4 Mei 1896 te Brussel.

Dr. C. R. FRESENIUS [1]), professor voor chemie, physica en technologie aan het „Landwirtschaftliche Institut" te Wiesbaden.

Dr. P. J. VAN KERCKHOFF [2]), professor voor natuur- en scheikunde aan het Athenaeum te Luxemburg.

Dr. M. J. COP [3]), professor aan het Athenaeum te Deventer.

Dr. S. SARPHATI [4]), practiseerend geneesheer te Amsterdam.

Dr. J. E. SCHLOSSBERGER [5]), professor in de chemie aan de Universiteit te Tübingen.

Dr. B. VERVER [6]), practiseerend geneesheer te Meppel.

Dr. J. E. DE VRIJ [7]), lector aan de genees-, heel-, verlos- en artsenijkundige school te Rotterdam.

Dr. H. WILL [8]), professor extr. voor chemie aan de Universiteit te Giessen.

Naar aanleiding van het advies van de hoogleeraren der geneeskundige faculteit, over deze lijst uitgebracht, werd de volgende voordracht aan B. en W. gezonden [9]):

E. H. VON BAUMHAUER,
P. J. VAN KERCKHOFF,
J. H. VAN DEN BROEK,
B. VERVER.

---

1) Geb. 28 Dec. 1818 te Frankfurt a. M. (overl. 11 Juni 1897), vervulde sedert 1845 bovenvermeld ambt, was vóór dien tijd assistent aan het laboratorium van LIEBIG en privaatdocent aan de Universiteit te Giessen geweest. Hij stichtte in 1848 het bekende Chem. Lab. te Wiesbaden; zie verder POGGENDORFF, l.c. I (1863) en III, 1 (1898).

2) Geb. 22 Sept. 1813 te Rotterdam (overl. 19 Jan. 1876). Zie verder J. M. VAN BEMMELEN, Jaarb. Kon. Akad. v. Wetensch. 1879.

3) Geb. te Dordrecht, promoveerde 23 Oct. 1841 te Leiden tot doctor in de wis- en natuurk. wetenschappen op een diss. over amylum.

4) Geb. 31 Jan. 1813 te Amsterdam (overl. 23 Juni 1866), sedert 1838 practiseerend geneesheer aldaar; zie verder A. C. WERTHEIM, „Eigen Haard" 1876, 148.

5) Geb. 31 Mei 1819 te Stuttgart (overl. 9 Juli 1860), bevorderd tot doctor med. et chir. in 1840, van 1841 tot 1842 assistent-arts aan het Katharinehospitaal te Stuttgart, vervolgens lijfarts van graaf SALM-HOOGSTRAATEN. Na eenigen tijd te Weenen, Parijs en Giessen gestudeerd te hebben, werd hij in 1845 eerste assistent aan het chem. lab. van W. GREGORY te Edinburgh. In 1846 vertoefde hij eenigen tijd te Utrecht en Berlijn en werd daarna benoemd tot hoogleeraar te Tübingen. Zie verder POGGENDORFF, l.c. II (1863).

6) Geb. te Meppel, promoveerde 16 Juni 1841 te Groningen.

7) Geb. 31 Jan. 1813 (overl. 31 Juli 1898), leidde, na in 1832 het apothekersexamen te hebben afgelegd, de apotheek van zijn vader, die in 1831 overleden was. Na te Leiden den doctorstitel in 1838 verworven te hebben, was hij in 1840 GERRIT JAN MULDER, zijn oud-leermeester, als lector aan de „Genees-, heel-, verlos- en artsenijkundige school" opgevolgd. Zie verder: F. HOFFMANN, Pharm. Review **16**, 369 (1898); H. VAN GELDER, Ber. deutsch. pharm. Ges. **9**, 1 (1899); H. WEFERS BETTINK, Nederl. Tijdschr. v. pharm. 1898.

8) Geb. 8 Dec. 1812 te Weinheim (overl. 15 Oct. 1890), bevorderd tot doctor phil. te Giessen in 1839; werd in 1844 privaatdocent en in 1845 prof. extr. aan de Universiteit te Giessen. Zie verder POGGENDORFF, l.c.

9) Notulen No. 5, 21 (vergad. 20 Aug. 1847).

In de Raadsvergadering van 1 September 1847 werd eerstgenoemde tot hoogleeraar in de chemie en pharmacie benoemd. [1])

EDOUARD HENRI VON BAUMHAUER [2]) was 18 September 1820 te Brussel geboren, waar zijn vader advocaat-generaal bij het hoog gerechtshof was. Op aandrang van dezen studeerde hij te Utrecht in de letteren; in 1843 verwierf hij den doctorstitel. Intusschen had hij zich ook met de studie der natuurwetenschappen beziggehouden, waartoe hij nu geheel overging. In het bizonder beoefende hij de chemie onder GERRIT JAN MULDER, wiens assistent hij in 1843 werd; in dien tijd werden hoofdzakelijk analytische onderzoekingen door hem uitgevoerd. Zijn analyses van meteoorsteenen waren aanleiding tot de dissertatie (over den oorsprong der meteorieten), waarop hij in 1844 tot doctor in de wis- en natuurkundige wetenschappen werd bevorderd. Moeielijkheden, die tusschen MULDER en hem ontstonden, deden hem in 1845 naar Maastricht vertrekken, waar hij als professor in de schei- en natuurkunde optrad aan het Kon. Athenaeum aldaar, een inrichting, die voor de hoogeschool voorbereidde, doch voornamelijk algemeene ontwikkeling, ook in natuurkundige richting, beoogde. Juist was hij benoemd tot Directeur der Industrieschool (een nieuwe afdeeling van het Athenaeum), toen zijn benoeming te Amsterdam plaats vond.

Daar VON BAUMHAUER te Maastricht een chemisch laboratorium geheel overeenkomstig zijn verlangen had ingericht, wilde hij eerst weten, welke plannen men te Amsterdam te dien opzichte had. Hij verzocht en verkreeg een onderhoud met Curatoren in hun vergadering van 9 September 1847 [3]) en ontvouwde daar zijn denkbeelden en wenschen. Hij verlangde ruime lokalen, die niet alleen werkgelegenheid zouden geven aan hemzelf, maar ook aan zijn leerlingen, een som in eens voor de inrichting van het laboratorium, en jaarlijks een bedrag voor het onderhoud en den aankoop van hulpmiddelen en het salarieeren van den amanuensis.

Curatoren merkten op, dat zij hem geen vaste toezegging konden geven; zij meenden, dat „wel te verwachten was, dat de stedelijke Regeering zou willen toestemmen in alle de verbeteringen, waarvoor het tegenwoordige locaal, in het vooruitzigt dat eenmaal ook het

---

1) Tegelijkertijd werd tot hoogleeraar in de wis- en natuurkunde benoemd Dr. C. J. MATTHES.
2) J. W. GUNNING, Jaarb. v. d. Kon. Akad. v. Wetensch. 1887, 1.
3) Notulen No. 5, 26 en volgende.

locaal, thans ingerigt tot Commissariaat van Policie, daaraan mogt kunnen getrokken worden, vatbaar was." Zij stonden hem een bedenktijd van 14 dagen toe.

Bij schrijven van 15 September meldde VON BAUMHAUER, dat hij het ambt aannam, onder voorwaarde, dat hem door Curatoren, namens den Raad, de verzekering werd gegeven, dat alles overeenkomstig zijn verlangen zou worden ingericht. [1])

Het antwoord van Curatoren luidde echter, dat de aanneming van het ambt onvoorwaardelijk moest geschieden, doch dat zij „alle pogingen in het werk (zouden) stellen, ter voorziening in de bestaande behoeften."

VON BAUMHAUER kwam nog eens over om de zaak nader te bespreken; [2]) hij werd toen tevens geraadpleegd over de overname van de collectie-SWART. [3]) „Ofschoon over de chemische toestellen en praeparaten niet dan een zeer ongunstig oordeel kon worden geveld", adviseerde hij de voorwerpen toch tegen den getaxeerden prijs van *f* 250.— te koopen. De physische toestellen werden eveneens overgenomen (voor den hoogleeraar MATTHES), en wel voor *f* 2500.—. Men kan uit deze sommen nagaan, welke aanzienlijke bedragen door SWART uit eigen middelen voor zijn onderwijs zijn uitgegeven.

Bij schrijven van 18 October eindelijk nam VON BAUMHAUER het hoogleeraarsambt onvoorwaardelijk aan. [4])

Hij schreef echter kort daarop (26 Oct.), dat hij voor de inrichting van het laboratorium ongeveer *f* 4000.— zou noodig hebben, voor het jaarlijksch onderhoud *f* 3000.— en voor de bezoldiging van den amanuensis *f* 600.— [5]); bovendien zond hij (27 Nov.) plattegronden, opstand en detailteekeningen van het gebouw, zooals het behoorde te worden ingericht. [6])

Curatoren hadden eerst aan B. en W. willen voorstellen „het gansche gebouw, met inbegrip van het tegenwoordige Bureau van Policie" tot chemisch laboratorium in te richten, overeenkomstig VON BAUMHAUER'S verlangen. [7])

Nader besloten zij „om later opgekomen redenen" (die niet worden vermeld), om deze voordracht terug te houden. [8]) Zij bewerkten

---

1) Notulen No. 5, 34 (verg. van 24 Sept.). 2) Ibid., 41.
3) Vergelijk ook Notulen No. 5, 10, 13 en 16.
4) Ibid. No. 5, 43. Ten onrechte schrijft STOEDER, Gesch. d. Pharmacie in Nederl., 1891, 281: „eerst in 1847, bij de komst van Dr. E. H. VON BAUMHAUER, die het aannemen van het Professoraat daarvan afhankelijk stelde, is in Amsterdam een scheikundig laboratorium opgericht".
5) Notulen No. 5, 47. 6) Ibid., 51. 7) Ibid., 43 (22 Oct.).
8) Ibid., 45 (27 Nov.).

echter, dat het physisch kabinet werd overgebracht naar het gebouw van het Athenaeum, zoodat VON BAUMHAUER, behalve „de benedenlokalen in de Staalstraat", ook de bovenlokalen verkreeg.

Over 1848 wordt *f 800.—* voor onderhoud van het laboratorium toegestaan (met inbegrip van de toelage van den amanuensis), „onder verantwoording deswege aan Curatoren, naar het thans aangenomen beginsel, dat al wat daarvoor wordt aangekocht het eigendom zijn zal der stad, om te dienen tot uitbreiding en vermeerdering der nu eenmaal overgenomen verzameling van de Erven SWART." Men vergelijke hiermede de bovengenoemde bedragen, die door den hoogleeraar noodig werden geacht!

Het verwondert dan ook niet, dat hij den 9den Februari 1848 schreef [1]), dat de som van *f* 800.— „op verre na niet voldoende was, om hem in staat te stellen tot het geven zijner lessen." Voor de aanschaffing van „werktuigen van allereerste behoefte" had hij ten minste *f* 1000.— noodig.

Curatoren echter meenden [2]), dat „het niet raadzaam toescheen, in het algemeen belang der zaak, om reeds op buitengewone uitgaven hier aan te dringen, voordat het opmaken der nieuwe begrooting over het volgende jaar daartoe de gepaste aanleiding geven zou, en tevens het plan tot geheel nieuwe inrichting van het Laboratorium nader was behandeld."

„Op aanmerking van den Hoogleeraar VON BAUMHAUER, dat het Laboratorium dan toch in zooverre diende te worden in orde gebragt, dat hij in de mogelijkheid zijn zou, van daar, hoe gebrekkig ook, ten minste voorloopig zijne lessen te kunnen beginnen", nam de president-curator op zich te bewerken, dat daarvoor ten spoedigste door de „Administratie der publieke werken" zou worden zorg gedragen.

VON BAUMHAUER, die op 31 Januari 1848 zijn intreerede had gehouden „in de landstaal", getiteld „Wij leven in de Natuur, dus moeten wij haar kennen", schreef den 19en Maart, dat hij nog niet college had kunnen geven, omdat de aangevraagde toonbank en vier rijen zitbanken met lessenaars niet waren aangebracht. [3]) Dit schrijven hielp en weldra konden de colleges geopend worden.

Dat zelfs een nieuwe post van *f* 300.— werd uitgetrokken als tractement van den amanuensis, met behoud van den post van *f* 800.— [4]), was — men kan het zich voorstellen — niet in staat VON BAUMHAUER te bevredigen. Dato 18 Mei schrijft hij, dat, nu het te voorzien was,

---

[1]) Notulen No. 5, 72. [2]) Ibid., 74. [3]) Ibid., 86, 92. [4]) Ibid. 97.

dat de Stedelijke Raad geen gelden zou toestaan voor het verbouwen van het scheikundig laboratorium, hij een inteekenlijst wilde openen en deze aan de meer gegoede begunstigers der wetenschappen wilde aanbieden." Dit ongewone plan lokt een bespreking met Curatoren uit (31 Mei) en een schrijven van hen aan B. en W. (6 Juni). [1]) VON BAUMHAUER geeft (5 Sept.) aan eerstgenoemden een lijst van instrumenten, die hij volstrekt onontbeerlijk acht voor het scheikundig onderwijs, ten bedrage van *f* 1327.80..... en: in de Curatorenvergadering van 6 September deelt de voorzitter mede, dat bij den Burgemeester een gift is ingekomen van *f* 1300.— [2]) en dat B. en W. nu besloten hebben deze gelden ter beschikking te stellen van Curatoren ten behoeve van het physisch en het chemisch kabinet. Deze bestemden *f* 700.— voor eerstgenoemd, *f* 600.— voor laatstgenoemd laboratorium. Opdat VON BAUMHAUER echter toch het geheele door hem gevraagde bedrag zou ontvangen [3]), werd hem „uit de bibliotheekgelden" een bedrag van *f* 300.— toegestaan en bovendien werden *f* 420.— „op rekening van buitengewone onkosten" aangevraagd.

Het laboratorium kon nu worden ingericht; VON BAUMHAUER schonk het zijne verzameling scheikundige praeparaten en B. en W. gaven vergunning voor de verlichting met gas, nadat de hoogleeraar had medegedeeld, dat dit geen brandgevaar gaf. [4])

En het onderwijs? „Op eenmaal — zegt G. J. MULDER [5]) — verkreeg dit een ander gehalte, en, als met een tooverslag werd voor het eerst te Amsterdam scheikunde onderwezen, zooals het behoort."

Edoch het „Bestuur van de Clinische School" bleek anders te oordeelen. Het zond een nota aan den president-curator, waarin werd medegedeeld [6]):

„dat de Hoogleeraar aan de Clinisten wel op eene zeer wijdloopige en uitvoerige en daardoor kostbare en tijdroovende wijs de wetenschappelijke scheikunde onderwees, maar hun weinig of geen tijd overliet en zeer weinig achting inboezemde voor de meer practische en voor hun vak als toekomstige apothecars zoo onmisbare apothecarskunst of pharmacie, en dat, toen zulks bij het Bestuur tot het besluit had geleid, den Hoogleeraar onder de hand kennis te geven, dat dit bezwaar tegen zijn onderwijs bestond, deze daarop had geantwoord, dat zulks zoo en niet anders behoorde gegeven te worden, en dat hij het, zoolang hij als Professor fungeerde, ook nimmer anders geven zoude."

1) Notulen No. 5, 103, 105.
2) Ibid., 122. Later bleek deze gift *f* 1431.95 te zijn. (Ibid., 139).
3) Ibid., 135. 4) Ibid., 135, 143. 5) Getuigenis II, 329.
6) Notulen No. 5, 178 en volgende.

Een der Curatoren nam op zich met VON BAUMHAUER hierover te spreken. Uit het schrijven, dat laatstgenoemde naar aanleiding hiervan [1]) aan de „Commissie van toezicht over de Genees-, Heel- en Verloskundige School" zond (30 Mei 1849), blijkt, dat de vrees voor het uitvoerige van het college een financieele zijde had. VON BAUMHAUER toch schreef o. a., dat er een gerucht scheen te bestaan, dat hij het collegegeld tot *f* 135.— had opgevoerd, hetgeen geheel bezijden de waarheid was. Hij was daarom voornemens de „twee geheele collegies, welke hij in het aanstaande jaar dacht te geven, voor de Clinisten in het algemeen open te stellen, tegen de betaling van slechts een enkel collegiegeld van *f* 30.—, ten einde er ten minste nooit meer sprake konde zijn, dat hij door het splitsen van collegiën zijn eigen voordeel beoogde."

Dat VON BAUMHAUER niet tevreden was met de voorloopige inrichting en den bestaanden omvang van het laboratorium, spreekt, in verband met het bovenmedegedeelde, van zelf.

Hij dringt dan ook telkens bij Curatoren aan op verbetering [2]). In 1850 vindt dan een gedeeltelijke verbouwing plaats, waarbij o.a. een nieuw lokaal wordt toegevoegd [3]).

Twee jaren later vraagt hij opnieuw de ontruiming aan van het gebouw door het Commissariaat van Politie [4]); het volgende jaar herhaalt hij zijn verzoek. Begin 1854 eindelijk vindt in het chemisch laboratortum een bijeenkomst plaats van een Commissie uit het dagelijksch bestuur der gemeente, van Curatoren en hun secretaris en van VON BAUMHAUER [5]). Deze, die in den loop van het voorgaande jaar verscheidene der beste laboratoria in Duitschland had bezocht [6]), zet zijn wenschen uiteen. Het verplaatsen van het politiebureau schijnt echter op onoverkomelijke bezwaren te stuiten, want een paar maanden na de bijeenkomst [7]) komen B. en W. met het plan voor den dag een nieuw laboratorium te stichten in een stadstuin aan den Binnen-Amstel bij de Hooge Sluis. Hiertegen heeft VON BAUMHAUER echter bezwaar met het oog op den afstand van de andere inrichtingen van hooger onderwijs. Hij acht de „Deventer houtmarkt" [8]) veel geschikter. Werkelijk worden twee plannen uitgewerkt voor een laboratorium op laatstgenoemde plaats door den Inspecteur en door

1) Notulen No. 5, 188, 189.
2) 26 Sept. 1849 (Notulen No. 5, 209), 19 Jan. 1850 (Ibid., 245).
3) Volgens raadsbesluit van 5 Juni 1850; Notulen No. 5, 265, 275.
4) Ibid., 351, 353, 373; Ibid. No. 5a, 26, 78, 79.
5) Ibid. No. 5a, 86 (7 Januari 1854).
6) J. W. GUNNING, Jaarb. Kon. Akad. v. Wetensch. 1887, 15.
7) 19 Mei 1854 (Notulen No. 5a, 134). 8) Ibid., 136.

den Directeur van Stads Publieke Werken [1]). Edoch de zaak blijft weer sleepende bij B. en W. Zij deelen in October 1854 aan Curatoren mede, dat „ten tijde dienende" aan VON BAUMHAUER'S verzoek zal worden voldaan. [2])

Intusschen vraagt en verkrijgt VON BAUMHAUER telkens extra-toelagen [3]), al zijn die dan ook niet groot, o.a. toen in 1850 twee fabrikanten bij hem kwamen practisch werken.

Herhaaldelijk dringt hij aan op de aanstelling van een assistent met vaste bezoldiging [4]) en eindelijk wordt den 13den Maart 1854 door curatoren besloten om FREDERIK HENDRIK VAN MOORSEL „tot wederopzeggen te kwalificeeren tot praeparator van den hoogleeraar in de scheikunde." [5])

„De jaarlijksche toelage tot onderhoud (van het chemisch laboratorium) — zeggen B. en W. in hun verslag over 1856 [6]) — schijnt niet voldoende te zijn, althans zijn wij telken jare in de noodzakelijkheid om door overschrijving van andere posten in de uitgaven te voorzien; eene meer afdoende regeling wordt dientengevolge noodig" en zij vermelden dan, dat de verzameling chemische toestellen en praeparaten „inzonderheid is toegenomen door geschenken van den hoogleeraar".

In dit verslag leest men tevens, dat aan het plan om de bestaande inrichting van het Laboratorium Chemicum uit te breiden en te verbeteren een begin van uitvoering is gegeven. „De werkzaamheden — zeggen B. en W. — beginnen goed te vorderen, zoodat het uitzigt bestaat dat met Sept. 1857 het nieuwe Laboratorium gereed zal zijn".

Werkelijk was de bijbouw aan den Groeneburgwal bijtijds gereed; den 26sten October 1857 werd het verbeterde Scheikundig Laboratorium ingewijd met een toespraak van VON BAUMHAUER [7]). De politie was eindelijk verdreven! Een groote reden voor tevredenheid, want „menigmaal — zegt GUNNING [8]) — heb ik uit (VON BAUMHAUER'S) mond de bittere klacht vernomen over allerlei stoornis, waartoe de meestal luidruchtige gevangenen (in het politiebureau) en de nu eens koddige

---

1) Notulen No. 5a, 156. 2) Ibid. 161, 162, 197.

3) Notulen No. 5, 251, 275, 373; in 1850 ontvangt VON B. een toelage van *f* 200, in 1852 *f* 600, in 1853 *f* 800 (benevens *f* 400 voor een tijdelijken assistent), in 1855 en 1856 eveneens toelagen; zie voor 1857 Notulen No. 6, 56, 81.

4) Notulen No. 5, 385.

5) Notulen No. 5a, 114. In Januari 1858 werd VAN MOORSEL opgevolgd door LOUIS CHARLES LEVOIR, die in Nov. 1859 assistent te Leiden werd (Chem. Weekbl. 1898, 275).

6) Verslag gedaan door Burgemeester en Wethouders aan den Raad van Amsterdam over den toestand der gemeente gedurende het jaar 1856 (Amsterdam, 1857).

7) Notulen No. 6, 117.

8) Propria Cures van 30 September 1891; Chem. Weekbl. 1908, 523.

dan weder ernstige conflicten tusschen de studenten en de jonkers van de heilige Hermandad in den gemeenschappelijken gang aanleiding gaven".

Amsterdam mag VON BAUMHAUER dankbaar zijn voor den tienjarigen strijd door hem gevoerd ter verkrijging van een behoorlijk laboratorium.

Over het onderwijs, door VON BAUMHAUER aan de studenten van het Athenaeum en de klinisten gegeven, en over het practisch werken dezer leerlingen [1]) is in de door GUNNING geschreven biografie [2]) niets te vinden.

Wel wordt daar vermeld, dat VON BAUMHAUER — overtuigd dat de achterlijke staat van de Nederlandsche industrie hoofdzakelijk aan gemis aan ontwikkeling en kennis bij fabrikanten en werklieden moest worden toegeschreven — groote belangstelling toonde voor onderwijs van allerlei aard [3]). Met Prof. MATTHES organiseerde hij avondcursussen in physica en chemie; in den winter 1852—'53 hield hij in „Felix Meritis" voordrachten over de beginselen van laatstgenoemde wetenschap, terwijl hij in 1854 een brochure over „het nut der scheikunde voor den industrieel" het licht deed zien. Boven is reeds vermeld, dat in 1850 twee fabrikanten in zijn laboratorium werkten; waarschijnlijk is het bij deze twee niet gebleven.

Aan zijn bemoeiingen is het ook te danken, dat de Gemeenteraad van Amsterdam reeds in 1858 een verordening aannam op de keuring van voedingsmiddelen; hij zelf werd voorzitter van het „wetenschappelijk keurcollege". De eerste mededeeling, die hij in een zitting der Koninkl. Akad. van Wetenschappen deed (tot lid waarvan hij in 1858 was gekozen), handelde over de keuring van koemelk en over de melk in Nederland. [4])

Ook zijn andere chemische onderzoekingen hadden bijna alle betrekking op praktische vraagstukken, die zich aan hem voordeden. Zij zijn door GUNNING uitvoerig en kritisch besproken. De desbetreffende publicaties zijn verzameld in een aan het levensbericht toegevoegde bibliografie.

1) In Juni 1858 stelden Curatoren vast (Notulen No. 6, 161), dat iedere student *f* 60.— en iedere klinist *f* 30.— zou betalen voor het werken in het chemisch laboratorium.

2) Jaarb. Kon. Akad. v. Wetensch. 1887.

3) Daaraan moet ook worden toegeschreven, dat hij het lidmaatschap van de plaatselijke schoolcommissie en dat van het hoofdbestuur der „Maatschappij tot Nut van het Algemeen" aanvaardde en van 1858—1861 het ambt van schoolopziener vervulde.

4) 29 Mei 1858.

In 1864 vroeg VON BAUMHAUER, naar aanleiding van zijn benoeming tot Secretaris van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, ontslag aan als hoogleeraar van het Athenaeum Illustre. Het werd hem den 26sten October verleend, onder toekenning van den titel van honorair hoogleeraar. [1])

Met de hoogleeraren MATTHES en OUDEMANS zond hij aan Curatoren de volgende alphabetische aanbeveling voor een opvolger [2]):

Dr. J. H. VAN DEN BROEK, chirurgijn-majoor, docent voor natuur- en scheikunde aan de Kweekschool voor militaire geneeskundigen te Utrecht.

Dr. H. C. DIBBITS, leeraar in de chemie, enz. aan de Hoogere burgerschool te Zutphen (oud-assistent van Prof. MULDER).

Dr. J. W. GUNNING, lector aan de Universiteit te Utrecht, leeraar in de chemie aan de Technische School te Utrecht en Adviseur bij het Departement van Financiën (oud-assistent van Prof. MULDER).

Curatoren namen op hun voordracht [3]) aan B. en W. de Heeren VAN DEN BROEK en GUNNING over en voegden er aan toe Dr. R. S. TJADEN MODDERMAN, leeraar in de scheikunde aan de Hoogere burgerschool te Haarlem.

Zooals bekend is, werd GUNNING benoemd. Den 27sten Maart 1865 droeg VON BAUMHAUER hem het Chemisch Laboratorium over. [4])

Leiden, Juni 1911.

KEURING VAN VOEDINGSMIDDELEN TE AMSTERDAM.

Het „advies op den brief van Burgemeester en Wethouders van 11 Januari 1911 betreffende den dienst der keuring van voedingsmiddelen, vastgesteld door de Gezondheidscommissie in hare openbare vergadering van 26 Juni 1911", is verschenen.

In verband met de kritiek, die op het Congres voor Openbare Gezondheidsregeling te Leiden (24 September 1910) werd uitgeoefend op de beginselen, waarop te Amsterdam het toezicht op levensmiddelen steunt [5]), en die ook in dit Weekblad ter sprake kwam, wordt hier

---

1) Album Academicum. Zie voor VON BAUMHAUER's verder leven de genoemde biografie.
2) Notulen No. 7, 251. 3) Ibid., 258. 4) Ibid., 292.
5) Zie Chem. Weekblad **7**, 305, 807, 890, 960 (1910) en **8**, 189 (1911).

een en ander uit het 21 blz. beslaande advies medegedeeld, ook met het oog op het belang voor andere keuringsdiensten.

Bovengenoemde brief van B. en W. had eveneens betrekking op bedoelde kritiek. „De tegenstelling — zegt het advies — welke (op het Congres) door onderscheidene sprekers en door sommige praeadviseurs werd gemaakt is deze, dat te Amsterdam, in afwijking van hetgeen in Rotterdam, Leiden en andere steden zou geschieden, de keuring van voedingsmiddelen te uitsluitend uit sanitair standpunt zou worden beschouwd, en wel in dezen zin, dat alleen tegen vermenging met schadelijke zelfstandigheden of tegen toestanden van bederf bij voedingsmiddelen wordt opgetreden, welke een directen nadeeligen invloed op de gezondheid der consumenten hebben, terwijl op het economisch belang, verbonden aan de normale samenstelling der voedingsmiddelen, in verband met den prijs, niet voldoende zou worden gelet.

„Om dit hoofdbezwaar groepeerden zich eenige andere beschouwingen, en wel:

a. over het begrip „ondeugdelijk van samenstelling", dat verschillend zou worden opgevat;

b. over de vraag, of de Amsterdamsche dienst niet ten onrechte vervalsching van voedingsmiddelen onbestreden laat, wanneer door deze vervalsching de voedingswaarde niet beneden zekere normen daalt;

c. over de vraag, of de keuringsdienst moet zijn een zelfstandige tak van dienst onder leiding van een scheikundige, en dus niet, gelijk te Amsterdam, een onderdeel van den algemeenen Gemeentelijken Gezondheidsdienst moet vormen; waarbij nog in het bijzonder de vraag rees, of de toevoeging van een veterinair aan den keuringsdienst wel noodig was;

d. over de vraag, hoever het onderzoek van genotmiddelen en specerijen zich moet uitstrekken, of dit even streng moet zijn als dat van voedingsmiddelen, dan wel als van meer ondergeschikte beteekenis moet worden beschouwd."

De Gezondheidscommissie levert nu eerst een geschiedkundig overzicht nopens de keuring van voedingsmiddelen te Amsterdam sedert *1858*, dat — hoe belangrijk ook en hoe nuttig om de ontwikkeling van den keuringsdienst te leeren kennen — hier kortheidshalve achterwege blijft; bovendien zijn historische beschouwingen over den Amsterdamschen keuringsdienst vroeger reeds meermalen gepubliceerd.

Ook voor de juridische punten, welke bij de bespreking der keuring

van gewicht zijn, zij men verwezen naar het „advies", dat tevens de verordeningen aangeeft, volgens welke de keuring is geregeld. [1])

Opgemerkt wordt dan:

„Volgens de Algemeene Politieverordening nu wordt tot de voedingsmiddelen gerekend, *al* wat de mensch verorbert; maar in de leer der hygiëne onderscheidt men eigenlijke voedingsmiddelen en genotmiddelen. Tot de eigenlijke voedingsmiddelen behooren artikelen van dagelijksch gebruik, als brood, aardappelen, vet, melk, meel, boter of margarine, vleeschwaren, grutters- en kruidenierswaren. Het zal wel geen betoog behoeven, dat een deugdelijke samenstelling van deze voedingsmiddelen van groot sanitair, en ook van economisch belang, voor *alle* ingezetenen is, omdat de eigenlijke voedingsmiddelen onontbeerlijk zijn. Een uitgebreid onderzoek naar het gehalte van deze eerste levensbehoeften — waaronder er zijn, die dikwerf een wisselende voedingswaarde hebben, zooals melk, brood, boter, — met een gestreng optreden bij ondeugdelijkheid is daarom noodzakelijk. Bij andere artikelen echter, als cacao en bessensap b.v. — die volgens de Politieverordening wel tot de voedingsmiddelen behooren, maar volgens de hygiënische wetenschap meer tot de genotmiddelen worden gerekend, en ook niet als artikelen van dagelijksche comsumptie voor alle ingezetenen kunnen worden beschouwd —, is dat niet zoo streng noodig; en nog minder bij zuivere genotmiddelen, als b.v. peper en azijn, zonder evenwel deze artikelen van het toezicht uit te sluiten. Een streng optreden bij de contrôle over de middelen van dagelijksche consumptie is de voornaamste taak van den keuringsdienst. Dan volgt het uit den handel weren van minderwaardige genotmiddelen; daarvoor is waarschuwing van winkeliers en producenten het beste, tenzij die genotmiddelen in bedorven toestand verkeeren of vermengd zijn met schadelijke bestanddeelen, in welk geval inbeslagneming en vernietiging de aangewezen weg is.

„Naar hetgeen aan de Commissie uit het historische onderzoek en uit de verslagen en mededeelingen van den Gezondheidsdienst bekend is, wordt het toezicht op voedingsmiddelen hier ter stede ook op dergelijke wijze toegepast, allengs reeds van 1879 af. Nooit werd een angstvallige scheiding gemaakt tusschen hygiënische en economische belangen der ingezetenen, zoodat de praktijk van den Amsterdamschen keuringsdienst zeer weinig verschil toont met die van

[1]) Een overzicht over de inrichting en de werking van den Gemeentelijken Gezondheidsdienst te Amsterdam vindt men o.a. in het Tijdschrift voor toegepaste scheik. en hyg. **2**, 181, 228 (1898—'99) en **3**, 1 (1899—1900) en in het Chem. Weekbl. **4**, 862 (1907).

andere gemeenten. In sommige opzichten is die praktijk zelfs ruimer dan die van andere steden. Zoo bestaat er hier voor de ingezetenen gelegenheid tot onderzoek van levensmiddelen bij den gemeentelijken dienst; verder wordt hier geregeld het drinkwater uit de leidingen onderzocht, zooals het de ingezetenen bereikt, — een onderzoek, dat voor zoover bekend, ook in het buitenland niet wordt gedaan. Van dien tijd af worden verschillende artikelen naar het gehalte onderzocht en, des noodig geoordeeld, middelen beraamd tot verbetering in den minder deugdelijken toestand.

„Verder gaande met de bespreking der ten Congresse geopperde bezwaren, volgt nu — zegt de Commissie —

„Ad *a*, de mededeeling onzerzijds, dat het begrip „ondeugdelijk van samenstelling" thans vaststaat. „„Tot verleden jaar"" (d.i. tot 1909), zoo leest men op bladz. 13 van het verslag der Congres-vergadering, „„werd deze term door den Rotterdamschen rechter steeds beschouwd als synoniem met vervalscht. Eerst sedert verleden jaar heeft de Hooge Raad een ruimere beteekenis aan dezen term toegekend, n.l. deze: ondeugdelijk van samenstelling zijn die waren, welke niet voldoen aan minimum-eischen."" Vervalsching valt hier natuurlijk onder. Men mag verwachten, dat de rechtspraak zich hier naar zal richten.

„Het is bekend, dat deze term bij de laatste herziening ook in de Algemeene Politieverordening is opgenomen en wel in art. 268. Reeds in 1904 werd in de Commissie voorgesteld om te trachten deze woorden opgenomen te krijgen, omdat blijkens een artikel in het Tijdschrift voor sociale hygiëne 1903, N°. 12, te Rotterdam resultaten werden bereikt, die tot navolging zouden kunnen opwekken.

„Ad *b*, betreffende de vraag, of de Amsterdamsche dienst niet ten onrechte vervalsching van voedingsmiddelen onbestreden laat, wanneer door deze vervalsching de voedingswaarde niet beneden zekere normen daalt, zij het volgende opgemerkt. Door het bestrijden van vervalsching tracht men natuurlijk onvervalschte voedingsmiddelen te verschaffen, iets wat zeer toegejuicht moet worden. Voor zulk een doel zou iedereen *alle* maatregelen moeten goedkeuren. Met de verordening in de hand kan men de minimum-eischen zeer scherp stellen, doch men kan daarbij ook met zekere gematigdheid te werk gaan. Doet men het eerste, dan moet het gehandhaafd worden door middel van een uitgebreide contrôle met tallooze onderzoekingen. Van gematigdheid mag echter nooit sprake zijn bij het optreden tegen ondeugdelijkheid van de eerste levensbehoeften.

„Ad *c*. Wat de vraag betreft, of de keuringsdienst moet zijn een

zelfstandige tak van dienst of een onderdeel van een algemeenen sanitairen dienst, zooals de Gemeentelijke Gezondheidsdienst hier ter stede, acht de Commissie het juist gezien van den Gemeenteraad in 1892, om alle diensten van gemeentelijke hygiëne te vereenigen tot één sanitairen dienst: er zijn in een groote stad zoovele zaken, waarop het gemeentebestuur, dat toch niet in alles deskundig is, letten moet, — dat het alleszins verstandig geacht moet worden om de hygiënische diensten niet ieder op zich zelf onder het gemeentebestuur te laten werken en optreden, waar samenwerking dikwerf noodig is. En aan het hoofd van de gezamenlijke hygiënische diensten — den Gezondheidsdienst, — behoort toch wel een hygiënist te staan, een beroepshygiënist, een man, die thuis is op het gebied der voedingsmiddelenhygiëne, op dat der besmettelijke ziekten, der vergiftigingen, enz.

„Tot de taak van den keuringsdienst behoort het onderzoek naar de deugdelijkheid der samenstelling van de voedingsmiddelen, het onderzoek naar vervalsching en naar vermenging met schadelijke bestanddeelen, het onderzoek naar bederf, het onderzoek naar bacteriologische eigenschappen, enz. Voor deze onderzoekingen en de beoordeeling daarvan is samenwerking noodig van den scheikundige, den veearts en den geneeskundige; deze beide laatsten hebben door hun opleiding kennis erlangd van physiologische, pathologische, bacteriologische en toxicologische vraagstukken, welke kennis noodig is bij de toepassing van de uitkomsten der keuring.

„Dat ook „het veterinair element" bij een keuringsdienst behoort, en niet alleen op de plaats der melkproductie bij de koeien, is hier ter stede steeds ingezien; de kennis o. a. van de ziekten onzer huisdieren en den invloed van die ziekten op het door hen geleverde voedsel maakt het advies van den veearts bij een keuringsdienst onmisbaar.

„Ad *d.* De vraag, of het onderzoek van genotmiddelen even streng moet zijn, als dat van voedingsmiddelen, dan wel als van meer ondergeschikte beteekenis moet worden beschouwd, is reeds hierboven door de Commissie onder de oogen gezien en in laatstgenoemden zin beantwoord. Men vertrouwe hierbij op het beleid van den keuringsdienst, die door ervaring weet, wanneer tot eenvoudige waarschuwing moet worden overgegaan, wanneer tot verbaliseering.

„Raadzaam zou het dan zijn, dat als leiddraad voor de conclusiën, die de deskundigen van den keuringsdienst uit hun onderzoekingen afleiden, de cijfers van den *Codex alimentarius* zooveel mogelijk worden gevolgd. Voor de melk zijn afzonderlijke voorschriften te geven.

„De meening, in den brief van Burgemeester en Wethouders neergelegd, dat de beginselen, welke bij de oprichting vân den dienst hebben gegolden, zooals deze beginselen in den loop der jaren eenige uitbreiding hebben ondergaan, bij de praktische toepassing als de juiste voor een gemeentelijken dienst moeten worden beschouwd, is ook die van de Commissie.

„In de verordeningen van andere gemeenten treft men nog aan bepalingen:

a. die voorschrijven het publiceeren van elke overtreding, waarop een onherroepelijke veroordeeling is gevolgd;

b. die de bevoegdheid verleenen tot inbeslagneming en vernietiging van voedingsmiddelen, ondeugdelijk van samenstelling, of in ondeugdelijken toestand verkeerende.

„Dergelijke bepalingen acht de Commissie voor de gemeente Amsterdam niet noodig: het publiceeren der vonnissen tegelijk met de overtredingen geschiedt hier reeds door de nieuwsbladen uit eigen beweging onder de rubriek: „Rechtszaken"; en de maatregel van inbeslagneming en vernietiging, die een wettelijken grondslag heeft, wordt hier ter stede sedert jaren toegepast zonder bezwaar op te leveren.

„De Commissie neemt echter gaarne deze gelegenheid te baat om eenige wenschen en opmerkingen uit te spreken.

„In de eerste plaats acht de Commissie het wenschelijk, ten einde aan de adviezen van den keuringsdienst tegenover den rechter grooter gezag te verleenen, dat deze tak van dienst bij het beoordeelen van voedingsmiddelen en het stellen van minimum-eischen zich richte zooveel mogelijk naar de gegevens, vervat in den *Codex alimentarius*.

„In de tweede plaats wenscht de Commissie er op te wijzen, dat de uitgebreide onderzoekingen van den dienst naar de samenstelling van melk, brood, enz. meer vruchten zouden dragen, indien de resultaten van die onderzoekingen eenigszins begrijpelijker werden gemaakt voor leeken op het gebied der hygiëne en der chemie. De vermelding toch b.v. van de hoeveelheid boorzuur in boter, van het water- en aschgehalte van brood, enz., spreken tot een leek zeer weinig. De Commissie zou dan ook wenschen, dat in de verslagen van den keuringsdienst in meerdere mate dan thans geschiedt, tevens werd vermeld, aan welke vereischten de voedingsmiddelen behooren te voldoen, benevens daarnaast een tabel van het aantal onderzochte monsters, die blijken wel of niet aan de gestelde eischen te hebben voldaan.

„In de derde plaats meent de Commissie, dat het voor een nuttig

effect der onderzoekingen onmisbaar is, dat aan de resultaten dier onderzoekingen meer publiciteit wordt gegeven dan tot dusverre het geval was. Het is der Commissie bekend, dat vroeger reeds gepoogd is door middel der dagbladen meer publiciteit te verkrijgen, doch dat die pogingen ten slotte zijn afgestuit op de weinige medewerking dier dagbladen, die door de publicaties met hunne abonné's en adverteerders in conflict kwamen. De Commissie ontveinst zich dan ook geenszins, dat een doeltreffende publiciteit zeer moeilijk te bereiken is. In aanmerking nemende echter het groote belang der zaak, zou zij in ieder geval wenschen, dat nogmaals pogingen in die richting werden gedaan, door b.v. de driemaandelijksche rapporten te laten drukken en verspreiden onder de leden van den Raad, van de Gezondheidscommissie, bij de ambtenaren van het Openbaar Ministerie der kantongerechten en de kantonrechters, de dag- en weekbladen.

„Ten slotte acht de Commissie het gewenscht, dat meer dan tot dusverre door particulieren gebruik gemaakt zal worden van de hulp van den keuringsdienst. Men zou dat kunnen bereiken, door het tarief nog lager te stellen dan thans, door b.v. de gelegenheid voor vakvereenigingen open te stellen om door abonnement voor hare leden speciale voorwaarden te bedingen. Naar de meening der Commissie is nog te weinig onder de inwoners bekend, dat bij den keuringsdienst gelegenheid bestaat voor particulieren om monsters van voedingsmiddelen te laten onderzoeken.

„Resumeerende het bovenaangevoerde is de meening der Commissie derhalve, dat voor verandering van de grondslagen van den keuringsdienst hier ter stede geen aanleiding bestaat; dat echter eenige wijziging en uitbreiding van het op die grondslagen opgetrokken stelsel, in den geest als boven in omtrekken werd aangeduid, alleszins aanbeveling verdient."

Wij willen aan het bovenstaande nog het volgende toevoegen.

Het hierboven gedeeltelijk weergegeven Advies der Gezondheidscommissie aan Burgemeester en Wethouders is oorspronkelijk opgesteld door een Subcommissie van de Gezondheidscommissie, bestaande uit de H.H. J. KRUSEMAN, C. DE ROOY, B. A. VAN KETEL, J. MAZURE CZN., R. H. SALTET, J. C. A. SIMON THOMAS en F. M. WIBAUT; het werd na eenige kleine wijzigingen in de vergadering op 26 Juni l.l. door de Gezondheidscommissie overgenomen.

In het oorspronkelijke rapport der Subcommissie werd de wensch uitgedrukt, „dat de Gezondheidsdienst bij het beoordeelen van voe-

dingsmiddelen en het stellen van minimumeischen zich richte naar de gegevens, vervat in den *Codex alimentarius.*" Naar aanleiding van dezen passus werd door Dr. RINGELING bij de bespreking van het rapport in de bovenbedoelde vergadering opgemerkt, dat bij de conclusiën, die de deskundigen van den Gezondheidsdienst uit hunne onderzoekingen afleiden, behalve eigen ervaring, ook die van andere betrouwbare onderzoekers als grondslag wordt aangenomen. Dat daarbij ook de *Codex alimentarius* niet versmaad wordt, spreekt van zelf; de HH. RINGELING en REICHER hebben voor een deel zelf daaraan medegewerkt. Wanneer nu in het rapport bedoeld wordt, dat bij het nemen van conclusiën door de deskundigen *ook* de *Codex* geraadpleegd dient te worden, dan was er z.i. tegen deze toevoeging geen bezwaar, al is zij dan eigenlijk als overbodig te beschouwen. Indien echter bedoeld zou worden, dat de deskundigen van den Gezondheidsdienst zich *alleen* naar den *Codex* zouden te richten hebben bij het beoordeelen van voedingsmiddelen, dan waren daartegen *groote* bezwaren aan te voeren. Naar Dr. RINGELING opmerkte, worden 1e. in dezen *Codex* de zaken van den algemeenen kant beschouwd en wordt geen rekening gehouden met locale omstandigheden.

Als voorbeeld hiervan kan dienen, dat bij de beoordeeling van brood, boter of melk, uit Amsterdam of zijn omgeving afkomstig, men met behulp van de gegevens, verkregen door den Gezondheidsdienst, een betere beoordeeling zal verkrijgen van de aan die voedingsmiddelen te stellen eischen, in verband met de in Amsterdam en omgeving bestaande toestanden, dan aan de hand van waarden, die de *Codex* opgeeft en slechts gemiddelden zijn van de samenstelling dier voedingsmiddelen over het geheele land. De *Codex*-commissie heeft trouwens de gegeven cijfers dan ook alleen beschouwd als leiddraad, waarvan, al naar gelang van de locale omstandigheden, dient te worden afgeweken.

2e. zijn, naar hij opmerkte, — hoewel in den *Codex* veel goeds is te vinden en hij in vele opzichten als een modelleidraad kan gelden — niet alle er in opgegeven methoden als de meest practische en voor alle gevallen geschikte te beschouwen, terwijl er ook wel onjuiste conclusies voorkomen. Het is dus practisch onmogelijk, den deskundige geheel aan den *Codex* te binden.

Dat men, zooals de Subcommissie meent, met den *Codex* in handen bij den Rechter sterker zal staan, dan wanneer men daar komt met een goed gedocumenteerde eigen opinie, is niet bewezen. Dr. RINGELING wees op het volgende voorbeeld, dat zelfs het tegendeel hiervan aantoont.

Eenigen tijd geleden werd de Scheikundige-Botanicus van den Gezondheidsdienst als deskundige gehoord door den Rechter-Commissaris in een zaak van melkvervalsching. De deskundige van de partij, die de zaak had aangebracht, grondde zijn verklaring, dat de melk vervalscht was, uitsluitend op de uitspraak van den *Codex*, dat melk met een hooger vriespunt dan $-0°.54$ C. moet geacht worden met water te zijn verdund. De scheikundige van den Gezondheidsdienst, als deskundige gehoord, kwam daarentegen tot de overtuiging, dat aangezien de overige gegevens van het onderzoek niet op vervalsching wezen, men alleen op grond van het abnormale vriespunt de vervalsching als niet bewezen moest achten. Met deze laatste meening ging de Rechter mede en de zaak werd niet verder behandeld.

Uit dit geval blijkt derhalve, dat de *Codex* bij den Rechter niet die beteekenis heeft, als het advies van de Subcommissie wil doen voorkomen, en dat deze wel degelijk ook de meeningen van anderen in aanmerking neemt.

Op grond van bovenstaande uiteenzettingen meende de heer RINGELING, dat de bedoelde zinsnede uit het advies diende te verdwijnen of althans een omwerking moest ondergaan.

Op voorstel van Prof. SALTET is in verband hiermede besloten, den wensch uit te drukken, dat de cijfers van den *Codex alimentarius zooveel mogelijk* zouden worden gevolgd.

Een tweede punt van discussie betrof de vraag van de HH. WIBAUT en POLAK, of het niet raadzaam zou zijn, uit het rapport een zinsnede te doen vervallen, waarin twijfel werd uitgedrukt, of ter bestrijding van vervalsching, vooral bij het onderzoek van genotmiddelen een geregelde uitgebreide contrôle gewenscht is; met meerderheid van stemmen werd besloten, deze zinsnede niet op te nemen. Trouwens reeds vooraf had Dr. RINGELING verklaard, dat de Gezondheidsdienst niet van plan is de contrôle op de genotmiddelen te verzwakken.

Wij kennen den Amsterdamschen Gezondheidsdienst voldoende, om te weten, dat deze contrôle niet van dien aard zal zijn, dat hiertegen een waarschuwing zou moeten gericht worden als in het algemeen tegen keuringsdiensten geschied is door den Burgemeester van Rotterdam in diens toespraak, gehouden bij de officieele ontvangst der leden van het congres voor openbare gezondheidsregeling op den 16en Juni l.l.

Ten slotte is ook nog de bekende kwestie ter sprake gekomen of

een vervalscht voedingsmiddel steeds als ondeugdelijk van samenstelling moet worden beschouwd.

Op blz. 541 vindt men onder Ad *a:* „Eerst sedert verleden jaar heeft de Hooge Raad een ruimere beteekenis aan dezen term [1]) toegekend, n.l. deze: ondeugdelijk van samenstelling zijn die waren, welke niet voldoen aan minimumeischen."

Naar aanleiding van een ingekomen schrijven, is aan dezen zin toegevoegd: „Vervalsching valt hier natuurlijk onder" en dit heeft aan een enkelen gelegenheid gegeven, de meening te opperen, dat de Gezondheidscommissie de opvatting zou hebben, dat *alle* vervalsching, ook die, welke niet veroorzaakt een daling beneden de minimumeischen voor een voedingsmiddel, dit laatste ondeugdelijk van samenstelling maakt.

Hoewel nu blijkt, dat de beteekenis der bedoelde toevoeging niet voor iedereen duidelijk is, volgt toch uit de gevoerde discussies en uit de verschillende andere zinsneden in het Advies voldoende, dat de Commissie hiermede alleen bedoeld heeft, dat ook door vervalsching ondeugdelijkheid van samenstelling *kan* optreden.

Boekaankondiging.

Die physikalisch-chemischen Eigenschaften der Legierungen von Bernhard Dessau. VIII und 208 Seiten. Mit 82 Abbildungen im Text und 3 Tafeln. Braunschweig 1910. Verlag von Friedrich Vieweg und Sohn.

De groote belangstelling, die physisch-chemisch onderzoek der legeeringen in de laatste jaren ondervindt, kan reeds blijken uit het verschijnen van een op breede schaal aangelegd handboek over legeeringen in de Duitsche taal, door het oprichten van een tijdschrift over Metallographie, door den grooten aanwas der literatuur op dit gebied in 't algemeen. Het werkje, dat voor ons ligt, is uitgegeven als No. 33 der serie „die Wissenschaft". Een handboek vormt het geenszins; de bedoeling is de verschillende typen, die men bij het onderzoek der konstitutie der legeeringen aantreft, aan de hand van karakteristieke voorbeelden toe te lichten. De binaire Legeeringen worden uitvoerig, de ternaire op beknopter wijze behandeld. In het laatste hoofdstuk blijft de schrijver stilstaan bij de belangrijkste onderzoekingen over de mechanische en thermische eigenschappen, den elektrischen weerstand, zoomede bij het magnetisch en elektromotorisch gedrag dezer systemen, die voor de nijverheid en het dagelijksch leven van zulk enorm belang zijn. Wie zich op dit gebied, dat schier elken dag in omvang toeneemt, wil oriënteeren, vindt in Dessau's werkje een aangenamen gids. E. C.

---

[1]) „ondeugdelijkheid van samenstelling."

Nederlandsche Chemische Vereeniging.

Algemeene Vergadering te houden te Leiden den 21en Juli 1911.

In den voormiddag te $10^1/_2$ uur bezoek aan de Fabrieken van Verduurzaamde Levensmiddelen van de Heeren TIELEMAN en DROS, Middelste gracht te Leiden (kortste weg: Hooigracht (per tram te bereiken), daarna Groenesteeg). Bijeenkomst tegen $10^1/_2$ uur in de Fabriek.

In het Organisch Chemisch Laboratorium der Universiteit (Hugo de Grootstraat) zijn enkele nieuwere toestellen ten gebruike bij org. chem. onderzoekingen, door de bereidwilligheid van Prof. FRANCHIMONT, den geheelen dag tentoongesteld.

Het Rijksbureau tot onderzoek van handelswaren, Doezastraat 43, Dir. Dr. G. L. VOERMAN, is voor belangstellenden des voormiddags te bezichtigen.

Het Rijkszuivelstation, Vreewijkstraat, Dir. Dr. H. E. TH. VAN SILLEVOLDT, is eveneens des voormiddags voor belangstellenden te bezichtigen.

Voor leden der Ned. Chem. Ver., buiten Leiden woonachtig, is de Societeit „Amicitia", Breestraat, toegankelijk gesteld.

Te twaalf uur: Noenmaal in „de Vergulde Turk", Breestraat.

Te half twee: Vergadering in de collegezaal van het anorganisch chemisch Laboratorium, Nieuwsteeg.

Agenda:

1. Opening van de vergadering.
2. Voordracht van Prof. Dr. J. BÖESEKEN over „Katalytische verschijnselen".
3. Voordracht van Dr. W. P. JORISSEN „Over ballongas".
4. Uitbrengen van het Jaarverslag door den Secretaris.
5. Verslag van den Penningmeester. [1])
6. Aanvulling der op de begrooting voor 1911 toegestane gelden.
7. Bespreking omtrent de uitgaaf van het Chemisch Jaarboekje (2-jaarlijks).
8. Voorstel tot verhooging der contributie van *f* 7.50 op *f* 10.—, te innen in twee termijnen, elk *f* 5.—. [2])
9. Vaststellen van de begrooting voor 1912.
10. Verslagen der Commissies.
11. Aanvulling van de Bibliotheek-Commissie.

---

[1]) Zie de afl. van 8 Juli.
[2]) Zie de toelichting in de afl. van 8 Juli.

12. Verkiezing van Bestuursleden.
   a. Jaarlijksche aftreding van den Secretaris J. RUTTEN, T., (herkiesbaar).
   b. Jaarlijksche aftreding van den Penningmeester Prof. Dr. G. HONDIUS BOLDINGH (herkiesbaar).
   c. Periodieke aftreding van den Prof. Dr. P. VAN ROMBURGH (niet herkiesbaar).
   d. Periodieke aftreding van den Heer A. VOSMAER, T. (niet herkiesbaar).

Wat verder ter tafel zal worden gebracht.

Er zal na afloop gelegenheid zijn gemeenschappelijk den maaltijd te gebruiken.

* * *

Aangenomen als Lid:

J. VOÛTE, scheik. ing., Observator aan de Sterrewacht te Leiden.

Candidaat-Leden:

F. MEIJER CLUWEN, cand. scheik. ing., Delft,
voorgedragen door Prof. Dr. J. BÖESEKEN en Prof. Dr. W. REINDERS, beiden te Delft.

C. H. NIEUWLAND, scheik. ing., assistent aan het Rijkszuivelstation te Leiden,
voorgedragen door Prof. Dr. L. VAN ITALLIE en Dr. H. E. TH. VAN SILLEVOLDT, beiden te Leiden.

Dr. J. G. C. VRIENS, Dir. v. h. Proefstation voor Delitabak, Medan (Deli),
voorgedragen door Prof.Dr.ERNST COHEN, Utrecht en Dr. W. P. JORISSEN, Leiden.

Adresveranderingen:

J. C. BAST, T., Ramen 32, Hoorn.
A. J. GODRON, Maasstraat 13, Rotterdam.
Prof. Dr. H. E. BOEKE, Domstrasse 5, Halle a/S.

* * *

Aan den Raad der gemeente Utrecht is door het Algemeen Bestuur het volgende adres verzonden:

's-Gravenhage, 14 Juni 1911.

Het Algemeen Bestuur der Nederlandsche Chemische Vereeniging heeft met belangstelling kennis genomen van de bij den Raad ingediende voorstellen in zake het toezicht op de productie, het vervoer en den verkoop van melk.

Waar zoovele Gemeenten reeds voorgingen op zulk een belangrijk voedingsmiddel als melk – zoowel om hygiënische als commercieele redenen – streng toezicht te houden, verdient het toejuiching, dat ook in Utrecht plannen daarvoor zijn gemaakt.

Het Bestuur der Ned. Chem. Ver. betreurt echter, dat in de ingediende voorstellen maatregelen worden beraamd, waardoor gebroken zou worden met een stelsel van melkcontrôle, zooals dit met succes tot heden in de Gemeenten Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Leiden, Dordrecht, Groningen, Arnhem, Zwolle, Bussum, Gouda, Breda en Leeuwarden wordt toegepast.

Volgens art. 24 toch van de ingediende Verordening, houdende voor-

schriften op den melkverkoop, is het de bedoeling de handhaving der voorschriften op te dragen aan personen door Burgemeester en Wethouders met dit toezicht belast of te belasten en aan verschillende met name genoemde ambtenaren.

Uit art. 6 blijkt, dat het toezicht wordt ingesteld:

1e. Ten aanzien van het vee en de paarden in de stallen, op het erf, op de hofstede of het land van een melkveehouder;

2e. Ten aanzien van de stallen, waarin de onder 1e bedoelde dieren worden gehouden;

3e. Ten aanzien van de plaatsen waar, en het vaatwerk waarin, de melk wordt bewaard of verwerkt;

4e. Ten aanzien van het water, hetwelk in de stallen, op het erf of de hofsteden wordt gebruikt of dat tot reiniging van de onder 3e bedoelde plaatsen en vaatwerk wordt gebezigd;

en bij art. 11 is het verboden melk te verkoopen:

a. afkomstig van koeien, die binnen de zes dagen gekalfd hebben;

b. afkomstig van koeien, die lijden aan eene ziekte, welke — of die behandeld worden met geneesmiddelen, die — de melk voor den gebruiker schadelijk kunnen doen worden;

c. welke ondeugdelijk van samenstelling is, of tengevolge van bederf, vermenging met schadelijke bestanddeelen of eenige andere oorzaak in ondeugdelijken toestand verkeert, of waaraan conserveermiddelen zijn toegevoegd.

Het is duidelijk, dat dus bedoeld wordt een toezicht in te stellen, zoowel op de plaats van productie als op de plaats waar de melk wordt verkocht. Afgezien van de vraag, wat er in de practijk terecht moet komen van een toezicht door Utrechtsche Gemeente-Ambtenaren, uitgeoefend op grond van eene Gemeentelijke Utrechtsche Strafverordening, buiten de grenzen dezer Gemeente, kan worden toegestemd, dat het toezicht bedoeld in art. 6 sub. 1e d.i. dus voor zoover het *vee* betreft, doelmatig zal worden opgedragen aan veeartsen of daarmede gelijk te stellen ambtenaren, op gelijke overwegingen als waarop het toezicht op de stallen (art. 6—2e); dat op de winnings- en bewaarplaatsen (art. 6—3e eerste al.) en verkoopplaatsen (art. 14) aan technische ambtenaren van de Bouwpolitie of nog beter aan speciaal daarvoor gevormde, hygiënisch ontwikkelde, technische ambtenaren van een keuringsdienst (van voedingsmiddelen) kan worden toevertrouwd.

Al het verder geëischte toezicht echter, omvattende het toezicht op het vaatwerk (art. 6—3 en art. 17), dat op het water (art. 6—4 en art. 15) en eindelijk dat op de melk als zoodanig ter plaatse van verkoop, kan uitsluitend worden toevertrouwd aan een chemicus-hygiënist.

Aan dezen komt dus verreweg het overwegende aandeel van dit toezicht toe en alleen *hij* is — bij uitsluiting van alle anderen — tot dit onderzoek bevoegd.

Onder deze omstandigheden heeft het de aandacht van het Bestuur der Ned. Chem. Ver. getrokken, dat onder de personen in art. 24 genoemd, ontbreken *chemici* en dit te meer, omdat verwacht mocht worden dat, overeen-

komstig de bovenstaande uiteenzetting, de leiding van de melkcontrôle zou moeten berusten bij een chemicus, geheel zooals dit hier te lande in de, in den aanhef dezer, genoemde Gemeenten en ook in het buitenland regel is.

In Rotterdam was aanvankelijk de leiding van den Keuringsdienst van Voedingsmiddelen, waaronder ook de melkcontrôle ressorteert, opgedragen aan den Directeur van het Openbaar Slachthuis; sedert enkele jaren is daar het toezicht op de levensmiddelen, met inbegrip van de melkcontrôle, in handen gesteld van den scheikundige, die practisch van af den beginne de leiding dezer contrôle heeft gehad, *ondanks de omstandigheid, dat de directie nominaal was toevertrouwd aan den bovengenoemden veterinairen ambtenaar.*

In Nederlandsche Gemeenten is alleen, voor zoover ons bekend, in Zaandam en Nijmegen een veearts de verantwoordelijke leider, waarbij die te Nijmegen wordt bijgestaan door een scheikundige.

Inderdaad zijn de bij deze contrôle ook te Zaandam en te Nijmegen gevolgde methoden van onderzoek zoodanige als behooren tot het arbeidsveld van den chemicus-hygiënist; zij liggen *buiten* het terrein, waarop zich een veearts bevoegd of deskundig mag heeten.

Dit is blijkbaar ook gevoeld door den veearts-directeur van den keuringsdienst te Nijmegen, toen hij op blz. 6 van het jaarverslag 1909 schreef: *„dat in alle twijfelachtige gevallen, een stel zeer uitgebreide scheikundige bepalingen vereischt wordt, daar men langs dezen weg slechts een goed inzicht over de qualiteit der melk verkrijgt"*, en dit wordt bevestigd door kennisneming van de jaarverslagen van den dienst te Zaandam, waar de veearts zich blijkbaar niet bevoegd acht het melkonderzoek te verrichten overeenkomstig de eischen der tegenwoordige wetenschap.

Ook de kennisneming van den vooruitgang en de verbeteringen in de methodiek van het onderzoek en in de beoordeeling van melk als voedingsmiddel voor den mensch leert, dat beiderlei vooruitgang in hoofdzaak te danken is aan de werkzaamheid van scheikundigen.

Door hun kennis en arbeid is het in de laatste jaren mogelijk gebleken omtrent melk niet alleen na te gaan, of zij vervalscht of minderwaardig is (of zij dus ondeugdelijk van samenstelling is), maar ook, of zij in eenigen zin in ondeugdelijken toestand verkeert als gevolg van pathologe of abnormale toestanden van het vee.

Het is bij herhaling gebleken bij het melkonderzoek, dat een pathologe toestand bij het melk-produceerende dier uit de uitkomsten van het scheikundig onderzoek der melk is af te leiden nog voordat de zorgvuldig onderzoekende veearts dezen toestand heeft kunnen diagnostiseeren. Het Bestuur meent dan ook, dat het chemisch onderzoek bij de contrôle voorop moet staan, temeer omdat in den laatsten tijd de methodiek van het scheikundig onderzoek in velerlei richting is verbeterd en uitgebreid.

Blijkt uit het physisch, chemisch en bacteriologisch onderzoek, dat de melk ondeugdelijk is, dan kan de hulp van den veearts worden ingeroepen om — niet in den blinde, maar volgens de hem verstrekte aanwijzingen — een bepaalden koppel melkvee te onderzoeken.

Er kan dus geen twijfel bestaan of de hoofdzaak en daarmede de leiding

der melk-contrôle moet berusten bij wetenschappelijk opgeleide chemici.

Met het oog op de groote waarde, welke aan eene doeltreffende melk-contrôle moet worden gehecht, neemt het Algemeen Bestuur der Nederlandsche Chemische Vereeniging de vrijheid Uwen Raad in overweging te geven, *de ingediende voorstellen zoodanig te wijzigen, dat de hoofdleiding der melk-contrôle worde opgedragen aan een scheikundige,* waardoor de hygiënische en ook de commercieele belangen der inwoners ten volle zullen worden bevredigd.

Het Algemeen Bestuur der Ned. Chem. Ver.
Prof. Dr. S. HOOGEWERFF, *Voorzitter.*
Prof. Dr. P. v. ROMBURGH, *Vice-Voorzitter.*
J. RUTTEN, T., *Secretaris.*
(Trekvlietplein 1, 's-Gravenhage.)
Prof. Dr. G. HONDIUS BOLDING, *Penningmeester.*
Dr. A. J. BOKS.
Dr. P. A. MEERBURG.
Dr. G. L. VOERMAN.
A. VOSMAER, T.

Personalia, vacatures, industriëele mededeelingen, enz.

Aan de Universiteit te Utrecht is geslaagd voor het doctoraal examen scheikunde de Heer J. H SCHEPERS; aan de Universiteit te Leiden zijn geslaagd voor het candidaats-examen scheikunde de Heeren W. E. VAN WIJK en I. Vos.

* * *

Aan de Technische Hoogeschool te Delft is bevorderd tot doctor in de technische wetenschap, op proefschrift getiteld „Physisch en kristallografisch onderzoek naar de symmetrie van diamant", de Heer A. L. W. E. VAN DER VEEN, mijningenieur.

* * *

Bij Kon. besl. is benoemd tot leeraar in de scheikunde aan de Cadettenschool te Alkmaar de Heer W. TH. CLOUS, scheik. ingenieur, thans tijdelijk als zoodanig werkzaam.

* * *

De Gemeenteraad te Utrecht heeft met ingang van 1 September benoemd voor den cursus 1911—'12 aan het Stedelijk Gymnasium aldaar tot leeraar in de scheikunde den leeraar in de wis- en natuurkunde aan deze instelling Dr. E. E. MOGENDORFF.

* * *

Van 1—4 October zal te Luik gehouden worden het Belgische „2e Congrès de l'Alimentation", onder voorzitterschap van Prof. Dr. A. JORISSEN, welk congres zich aansluit aan dat van Gent in 1908.

Eene Nederlandsche commissie voor dit Congres heeft zich op uitnoodiging van het Hoofdbestuur geconstitueerd bestaande uit de Heeren Prof. Dr. H. P. WIJSMAN, Dr. A. LAM, F. F. BRUYNING JR., Prof. Dr. C. EYKMAN, Dr. J. D. FILIPPO, Prof. Dr. L. VAN ITALLIE, B. A. VAN KETEL, Prof. Dr. E. VERSCHAFFELT en Dr. P. M. J. M. E. WOLTERING.

Het congres zal in vier secties vergaderen, omvattende dierlijke voedingsmiddelen, dranken en gistingsproducten en diverse vragen; het belooft belangrijk te worden voor personen uit zeer verschillende kringen, chemici zoowel als industriëelen. Het congres te Gent is door verscheidene Nederlanders bezocht, en het is waarschijnlijk dat ook dit congres, hoewel niet internationaal, in belangstellende kringen in Nederland zeer de aandacht trekken zal.

* * *

Beslissingen nopens de toepassing van het tarief van in-

voerrechten. Bij resolutie van den Minister van Financiën d.d. 11 Mei 1911, No. 91, is het volgende bepaald:

1. Van een in dubbele buisjes, onder den naam van „Bioform" ingevoerd *desinfectiemiddel* is de inhoud van het buitenste buisje, bestaande uit eene oplossing van formaline in methylalcohol, belast als „Houtgeest en alle daaruit bereide of daarmede vermengde vloeistoffen" met een recht van *f* 1.87 per liter, en de inhoud van het binnenste buisje, bestaande uit eene welriekende aetherische olie, als „Reuk- en parfumeurswaren" met een recht van 5 pCt. der waarde.

2. Een onder den naam van „Dalmin" in den handel gebracht *verfoplossingsmiddel*, bestaande uit een mengsel van kalk en stijfselsap in verdunde loog, het geheel overdekt met een laagje terpentijnolie om het mengsel tegen inwerking van de lucht te bewaren, kan zonder betaling van rechten ten invoer worden toegelaten.

3. Een onder den naam van „Ferrol Hocksit" in flacons in den handel gebrachte *soldeerpasta* voor gietijzer, bestaande uit een mengsel van ijzerpoeder, minerale olie en kamfer, behoort vrij ten invoer te worden toegelaten.

4. *Toestellen*, kennelijk ingericht *voor* de *afscheiding van lucht uit* het *voedingswater* voor *stoomketels*, zijn naar hun aard te rangschikken onder de van invoerrecht vrijgestelde fabriekswerktuigen.

* * *

Rijksbureau tot onderzoek van handelswaren. Aan het door den heer Dr. G. L. Voerman, Directeur van het Rijksbureau tot onderzoek van handelswaren te Leiden, aan den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel uitgebracht verslag over de werkzaamheden van deze instelling gedurende het dienstjaar 1910[1]) is het volgende ontleend.

Met het begin van 1910 konden de werkzaamheden van het Rijksbureau tot onderzoek van handelswaren worden aangevangen in een afzonderlijk gebouw en wel in het gehuurde perceel Doezastraat 43 te Leiden, waarheen in de laatste dagen van 1909 de verhuizing uit het Pharmaceutisch Laboratorium der Rijks-Universiteit, alwaar een tweetal jaren gastvrijheid was genoten, nog had plaats gevonden. De uitbreiding der werkzaamheden had eene grootere ruimte dan in het genoemde laboratorium beschikbaar kon worden gesteld, noodzakelijk gemaakt.

Terwijl het gebouw dus reeds sedert 1 Januari 1910 in gebruik was, vond de officieele opening door den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel plaats op 1 April d. a. v., waarbij tevens de met ingang van dien datum benoemde adviseur voor het Bureau, de heer Prof. Dr. H. P. Wijsman en de directeur, de heer Dr. G. L. Voerman, als zoodanig werden geïnstalleerd.

Gedurende het jaar, dat het gebouw in gebruik is geweest, is het voor de behoeften van het Bureau voldoende gebleken; ook zal het dit waarschijnlijk de eerste jaren nog wel blijven, tenzij de werkzaamheden zich zeer sterk mochten uitbreiden, of er werkzaamheden bij mochten komen, die veel ruimte zouden vorderen.

De werkzaamheden van het Bureau ondergingen gedurende het jaar 1910 in velerlei opzicht uitbreiding. Behalve de gewone onderzoekingen voor den Middenstand werden met machtiging van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel onderzocht een aantal monsters van handelswaren, vanwege den Directeur-Generaal van den Arbeid genomen bij eene enquête in zake gedwongen winkelnering, een aantal monsters brandstoffen, papier en kantoorbehoeften voor het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel, zoomede een monster spijsvet voor de strafgevangenis te Scheveningen en een monster geconserveerde garnalen voor den Inspecteur der Visscherij.

De werkzaamheden voor den middenstand vermeerderden sterk. Van de voor den middenstand onderzochte monsters wordt de kleinste helft gevormd door voedings- en genotmiddelen. Onder de andere artikelen nemen verschillende verfwaren (als verfstoffen, verfoliën, oliepreparaten als siccatieven, vernissen en aangemaakte verven) eene voorname plaats in. Verder

[1]) De jaarverslagen over de dienstjaren 1907, 1908 en 1909 zijn respectievelijk opgenomen in „Handelsberichten", Nos. 44, 104 en 161, pag. 567, 665 en 66.

werden onderzocht veel monsters was, zeep en zeeppreparaten, diverse vezelstoffen, als wol, zijde, linnen, kapok, hennepstoffen, hout, enz.: petroleum, smeeroliën en andere petroleumdestillaten; verder schellak, gom, brandstoffen, metalen, ijzeraarde en allerlei chemicaliën, als glycerine, carbolzuur, salpeter, conserveerzouten, enz. De monsters voedings- en genotmiddelen, voor den Middenstand onderzocht, werden voor een groot deel gevormd door honig, suiker en suikerpreparaten; spijsoliën en spijsvetten; meel en meelpreparaten, verder wijn en spiritualiën, vruchtensappen en vruchtenpreparaten (jams), specerijen, koffie, thee, busgroenten, diverse eipreparaten (eiwit, eidooier), gist, bouillon, snoepgoed, kleurstoffen voor voedingsmiddelen, limonades en grondstoffen daarvoor, enz.

De verscheidenheid der monsters blijft, zooals uit het bovenstaande blijkt, zeer groot, en het meerendeel eischt gewoonlijk een vrij volledig onderzoek met bepaling van verschillende bestanddeelen of grootheden.

Eenige malen werd het onderzoek van verschillende bouwmaterialen aangevraagd, dóch dit moest van de hand worden gewezen, daar het Bureau voor dergelijk onderzoek, dat een vrij kostbaar instrumentarium en nog al ruimte eischt, niet is ingericht.

In het algemeen behoorden de aanvragers, die de hulp van het Bureau inriepen, tot hen, voor wie het Bureau bestemd is; in eenige gevallen, waar dit klaarblijkelijk niet zoo was, werden de aanvragers omtrent de bestemming van het Bureau ingelicht, en tevens werd hun dan aangeraden zich tot eenig particulier onderzoekingsbureau te wenden.

Vooral veel schilders (huis- en decoratieschilders) riepen de hulp van het bureau in, en in de meeste gevallen niet ten onrechte; de in 1910 heerschende hooge prijzen van lijnolie en terpentijn hadden het verschijnen van veel vervalschte schilderswaren tengevolge. De meest uiteenloopende categorieën van kleinindustrieelen en winkeliers zijn verder onder de aanvragers vertegenwoordigd.

Enkele publicaties verschenen van het Bureau, behalve de korte mededeelingen en antwoorden op vragen in het orgaan „De Middenstandsbond", nu en dan verschijnende. Zoo werd als No. 3 der „Verslagen en Mededeelingen van de Afdeeling Handel" uitgegeven het verslag over een menie-enquête, door het Bureau ingesteld; door Dr. VOERMAN werd een prae-advies uitgebracht over vervalsching van handelswaren, voor het in Juli te Arnhem gehouden Congres van den Middenstandsbond; eveneens een prae-advies over het onderzoek van honig voor de in Juni te Haarlem gehouden conferentie voor voedingsmiddelscheikunde, georganiseerd door de Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Pharmacie en de Nederlandsche Chemische Vereeniging. Ook werd met medewerking van het Bureau eene nieuwe uitgave bezorgd van het propaganda-boekje over het Bureau, uitgegeven door het Bestuur van den Middenstandsbond, welk boekje in Januari 1911 verscheen.

Op de internationale tentoonstelling, georganiseerd door den Bond van Nederlandsche Schilderspatroons en gehouden te 's-Gravenhage van 9 tot 14 September 1910, was eene inzending van het Bureau aanwezig met eene beschrijving in den catalogus dier tentoonstelling, Het Bureau ontving later voor deze inzending een zilveren medaille.

Lezingen voor middenstandsvereenigingen werden in 1910 vanwege het Bureau niet gehouden, voornamelijk wegens gebrek aan tijd, in verband met de inrichting van het nieuwe laboratorium.

Dr. VOERMAN woonde de vergadering bij der „freien Vereinigung deutscher Nahrungsmittelchemiker" te Kiel in Juni 1910 en maakte in gemeenschap met Prof. Dr. H. P. WIJSMAN een deel van het „Congrès d'Hygiène Alimentaire" te Brussel mede.

Het personeel van het Bureau onderging in 1910 eenige uitbreiding. Met ingang van 1 Februari werd Mej. C. BAKKER, apotheker, benoemd tot tijdelijk assistente. Met ingang van 1 April werd Dr. J. J. POLAK, wiens tijdelijke aanstelling in Januari wegens ziekte niet vernieuwd was, opnieuw tijdelijk tot assistent benoemd. Met ingang van dienzelfden datum werden benoemd tot tijdelijk amanuensis A. C. DEN HERTOG en tot laborant M. WESSELS, tot dien datum tijdelijk als zoodanig werkzaam. *(„Handelsberichten".)*

Chamottesteen

voldoende aan de hoogste eischen van

Vuur- en Zuurvastheid

voor de Chemische en Electrochemische Industrie.

Kaolin. Glashafenthon. Kwarts.

Pfälzische Chamotte- und Thonwerke A. G., Grünstadt (Rheinpfalz).

SCHOTT & GEN. JENA

Het nieuwe JENA-GLAS voor toestellen,

heeft, vergeleken met ons tot nu toe in gebruik gekomen glas, een verhoogd weerstandsvermogen tegen snelle temperatuurswisselingen, terwijl het minder alkali afstaat aan waterige vloeistoffen.

In Nederland verkrijgbaar:

In AMSTERDAM bij J. B. DELIUS & Co.
» » » Instrumenthandel v/h G. B. SALM, Keizersgracht 644.
» DELFT » P. J. KIPP & ZONEN, J. W. GILTAY, opvolger, Voorstraat 73.
» UTRECHT » N.V. Fabriek en Magazijn van Wetenschappelijke Instrumenten, v/h. J. C. Th. MARIUS.

F. SCHMIDT, Stoomketelfabriek,

Halle a. S., Duitschland.

Filiaal van Sangerhäuser Akt.-Masch. Fabrik und Eisengiess. vorm. Hornung & Rabe.

Homogene Loodbekleeding.

Homogeen met loodbekleede toestellen, slangen, buizen, enz.,

voor de Chemische Industrie.

Referentiën van den eersten rang.

PHARMACIA'S STERIELE VOEDINGSBODEMS VOOR BACTERIOLOGII
PHARMACIA'S OPLOSSINGEN VOOR BACTERIOLOGISCH ONDERZOEK
Koninklijke
Pharmaceutische Handelsvereeniging
Fabriek van Chemische en Pharmaceutische Producten. — AMSTERDA

NORMOGRAAF.

Uiterst praktisch etiketteerapparaat, voor het vervaardigen van al soorten etiketten voor flesschen, potten, vaten enz.

Eenvoudig in gebruik. Goedkoop in anscha

Prijs: f 6.50.

Verkrijgbaar bij de

N.V. Fabriek en Magazijn van Wetenschappelijke Instrumente

¼ J. C. Th. MARIUS, Ganzenmarkt 4-10, UTRECHT.

Vliegenlijm-Recepten

tevens verschillende goede

Fabricatie-Methoden

stelt billijk beschikbaar

R. H. KUNZE, Leuben-Dresden.

Wie verkoopt ruwe Naphtaline

Offerten sub 4064 te richten aan h Bureau van dit Blad.

Haldenwanger's Porceleinen Voorwerpen.

Indampschalen, Bekerglazen, Smeltkroezen, Pannen, Mortieren, enz., enz.,

zijn te betrekken door alle handelaren in en fabrikanten van chemische apparaten en utensiliën

W. Haldenwanger, Spandau.

Pharmaceut of Scheikundige

Verbinding gezocht door bekend A met jong, kapitaalkrachtig, onderneme

Pharmaceut of Chemicus,

voor bereiding in het groot van specia geneesmiddelen in nieuwen vorm. Alle op br. met uitv. inlicht. omtrent leefti kapitaal, tegenw. werkkring, wordt geant

Br. lett. S. T. V., NIJGH & VAN DITMA Amsterdam.